

Elemér, a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke; Kapi Béla, a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület püspöke; Raffay Sándor, a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke; Turóczy Zoltán, a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspöke; és Kuthy Dezső, a Dunáninnyi Evangélikus Egyházkerület püspöke. A közös fellépés előzményeinek részleteiről és a kérvény szövegéről lásd Ravasz püspök *Pro memoriáját*, 13–15. o.

34. *Uo.*, 3–4. o.

35. Éliás József lelkész szerint Perényi Zsigmond épp azért fordult Ravasz püspökhöz a Horthynál való intervenció ügyében, mert tudott dolog volt, hogy régóta bizalmas politikai kapcsolatban állt vele. Lásd Éliás fent idézett, dr. Juhász Lászlónak írott levelét.

36. *Uo.*, 5. és 12. o. Lásd továbbá Albert Bereczky: *Hungarian Protestantism and the Persecution of Jews*. Sylvester, Bp., 1945, 14–18. o. A változatlan utánnomás 1984-ben készült el Budapesten, a Református Zsinati Iroda Sajtóosztályának kiadásában. Bereczky könyve Ravasz püspök *Pro memoriájára* támaszkodik. Lásd továbbá a 11. fejezetet.

37. A Sztójay-közlemény alapján néhány püspök utasította egyházkerületének lelképásztorait, hogy tegyenek eleget az áttértek iránti kötelezettségeiknek. Egyebek között felkérték őket, hogy menjenek be a gettóba és lássák el híveik lelki gondozását, és tanácsolják nekik; a Dávid-csillag mellett viseljenek fehér keresztet. *Vádirat*, 3:130–133. o.

38. Ravasz püspök és Sztójay miniszterelnök egymáshoz küldött levelének szövegét lásd Ravasz *Pro memoriájában*, 5–7. o.

39. *Uo.*, 13. o.

40. *Vádirat*, 3:310–312. o.

41. Bereczky, *Magyar protestantizmus, i. m.*, 19–20. o.

42. Lásd Szenes Sándor Török Sándorral készített interjúját Szenes, *Befejezetlen múlt, i. m.*, 199–200. o.

43. Bereczky, *i. m.*, 19–20. o. Lásd továbbá Ravasz *Pro memoriáját*, 13. o.

44. Lásd Szenes Éliás Józseffel folytatott beszélgetését: Szenes, *i. m.*, 68. o.

45. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 197–198. o.

46. *Uo.*, 198–200. o. Lásd továbbá *Vádirat*, 3:6–8. o. és Bereczky, *i. m.*, 20–22. o. Lásd továbbá Ravasz püspök *Pro memoriáját*, 13–15. o.

47. *Vádirat*, 3:38–39. o.

48. *Uo.*, 9–10. o.

49. Serédi bíboros július 8-án adott választ, és mellékelte a június 29-i pásztorlevél tervezetének másolatát. *Uo.*, 111–112. o.

50. Bereczky, *i. m.*, 24–26. o.

51. *Uo.*, 28. o. Lásd továbbá *Vádirat*, 3:153–155. o.

52. Az áttértek július 12. és 17. közötti nyilvántartásba vételét a Doroghi Farkas Ákos, Budapest főpolgármestere által kibocsátott plakátokon tették közzé. Az egyházi vezetők mindenáron 1944. március 22-ig akarták kitolni az áttérésre szabott határidőt, ami némi súrlódást keltett az egyházak és a hatóságok között. *Vádirat*, 3:49–52., 60–61., 155–158. o.

53. A katolikus püspökök megszállás alatti viselkedésének igen pozitív értékelését lásd Meszlényi Antal: „A püspöki kar az emberi jogok védelmében.” *A magyar katolikus egyház és az emberi jogok védelme* c. kötetben, 114–147. o. Lásd továbbá Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 145–149. és 185. o. és *Szürke könyv, i. m.*, 72–83. o.

54. Apor és Hamvas püspök erőteljesen sürgette a bíborost a közbelépésre. Lásd